

ความเสี่ยงในการนำระบบปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในสำนักงานกฎหมายในประเทศไทย

The Risks of Adopting Artificial Intelligence Systems in Thai Law Firms

วิศรุต บุ่งอุทุม

Wisarut Bungutoom

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Khonkaen University, Thailand

E-mail: Wisarut.bungutoom@kkumail.com

Received October 12, 2025; Revised December 28, 2025; Accepted December 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น หากนำระบบ AI มาใช้ในสำนักงานกฎหมายในประเทศไทย โดยระบุ, จำแนก และวิเคราะห์ความเสี่ยงหลักด้านการปฏิบัติการกฎหมาย และจริยธรรม ที่จะเกิด ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดังกล่าว มีความเสี่ยงที่สำคัญ ได้แก่ 1. ความเสี่ยงในการใช้ระบบ AI ในสำนักงานกฎหมาย ประกอบด้วย 1.1 ความผิดพลาดอันเนื่องมาจากสถานการณ์ที่คาดไม่ถึง (Edge Cases) ซึ่งอาจนำไปสู่การประมาทเลินเล่อในวิชาชีพ (Professional Malpractice) 1.2 ความเสี่ยงด้านการละเมิดความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูลและความความเป็นส่วนตัวภายใต้ พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการถ่ายโอนข้อมูลข้ามพรมแดน 1.3 ความเสี่ยงด้านจริยธรรมจากการเกิด อคติเชิงอัลกอริทึม (Algorithmic Bias) ที่อาจส่งผลกระทบต่อความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม 2. ความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนของกรอบกฎหมายที่นำมากำกับดูแล AI ในประเทศไทย ประกอบด้วย 2.1 สถานะบุคคลตามกฎหมายของ AI 2.2 เขตอำนาจศาลที่ปกติจะยึดโยงกับภูมิสำเนาของคู่ความหรือสถานที่ที่มูลคดีเกิด 2.3 ข้อบังคับสภาพทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความอาจตีความได้ว่าการนำข้อมูลส่วนบุคคลไปให้ AI วิเคราะห์เป็นการเปิดเผยข้อมูลอันเป็นความลับของลูกค้าความให้กับผู้ให้บริการ และอาจกลายเป็นการทำผิดต่อ พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) ได้ ผู้วิจัยจึงทำการสรุปด้วยการนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการความเสี่ยง โดยการประยุกต์ใช้หลักการของ กรอบการบริหารความเสี่ยงปัญญาประดิษฐ์ (AI RMF 1.0) ของ NIST เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติแก่ผู้ประกอบการสำนักงานกฎหมายไทย ในการพัฒนาธุรกิจ การบริการ และการควบคุมความเสี่ยงต่อไป

คำสำคัญ: ระบบปัญญาประดิษฐ์; ความเสี่ยง; สำนักงานกฎหมายไทย

Abstract

The academic article aimed to investigate the risks associated with the implementation of Artificial Intelligence (AI) systems in law firms operating in Thailand. The study sought to systematically identify, classify, and analyze the resultant core operational, legal, and ethical risks. The findings revealed several significant risks stemming from the application of this technology, categorized as follows 1. Risks from the application of Automated AI Systems in Law Firms: 1.1 Errors caused by unforeseen situations or “Edge Cases,” which may lead to Professional Malpractice liability. 1.2 Risks regarding data security breaches and privacy violations under the Personal Data Protection Act B.E. 2562 (PDPA), especially concerning cross-border data transfer scenarios. 1.3 Ethical risks arising from Algorithmic Bias which could potentially compromise fairness within the justice system. 2. Risks stemming from the Ambiguity of the Regulatory Framework Governing AI in Thailand: 2.1 The unresolved legal status of AI personhood (legal personality). 2.2 Challenges related to jurisdictional clarity, which typically relies on the domicile of the parties or the place where the cause of action arose. 2.3 Potential conflicts between the PDPA and the Bar Council regulations concerning client confidentiality, where transferring personal data to an AI platform for analysis could be interpreted as an unauthorized disclosure of client secrets to service providers. In conclusion, the research summarizes the findings by proposing a risk management approach utilizing the principles of the NIST AI Risk Management Framework (AI RMF 1.0). This framework serves as a practical guideline for Thai legal practitioners to develop their business, services, and continuous risk control mechanisms.

Keywords: Artificial Intelligence (AI); AI risk; Thai law firms

บทนำ

ในยุคที่เทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ได้เร่งให้เกิดการประยุกต์ใช้ระบบปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในอุตสาหกรรมบริการที่มีความซับซ้อน และการจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมกฎหมาย ซึ่ง AI ได้รับการระบุว่ามีความสำคัญภาพในการปฏิบัติงานการทำงานแบบดั้งเดิม (Susskind, 2017) การประยุกต์ใช้ AI ครอบคลุมตั้งแต่งานค้นคว้าวิจัยทางกฎหมาย การวิเคราะห์หลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ (e-Discovery) การคาดการณ์ผลลัพธ์ในคดี การสรุป การสร้าง และการยื่นเอกสารอันเป็นภาระหน้าที่สำหรับทนายความหรือผู้ช่วยทนายความได้ ทำให้สำนักงานกฎหมายที่นำ AI มาใช้ สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน ลดต้นทุน และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

ได้ แต่การนำ AI มาใช้ในบริบทของวิชาชีพกฎหมาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับชุดข้อมูลของลูกค้าที่มีความอ่อนไหวสูง และมีผลกระทบโดยตรงต่อชีวิตของลูกค้า อีกทั้งการบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทยนี้อยู่ภายใต้ระบบกฎหมาย Civil Law อันเป็นการยึดหลักตามประมวลกฎหมายที่บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งนอกจากจะล่าช้ากว่าเทคโนโลยีแล้ว ยังมีความแตกต่างจากข้อบังคับในต่างประเทศด้วย

แม้จะมีการศึกษาอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ เกี่ยวกับความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการใช้ AI ในงานกฎหมายแล้ว แต่การศึกษาที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ความเสี่ยงอย่างเป็นระบบในบริบทของสำนักงานกฎหมายในประเทศไทยยังไม่มี และถือเป็นช่องว่างทางวิชาการที่สำคัญ เพราะหากขาดการศึกษาที่เจาะจงนี้แล้ว ผู้ประกอบการสำนักงานกฎหมายไทยอาจนำ AI มาใช้จนเกิดความเสียหาย หรือกลัวการใช้ AI จนอุตสาหกรรมไม่เกิดการพัฒนา

บทความวิชาการนี้จึงเป็นการหาคำตอบถึงความเสี่ยงหลักในการนำระบบ AI มาใช้ในสำนักงานกฎหมายในประเทศไทย เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางองค์ความรู้ดังกล่าว และเสนอแนวทางการบริหารจัดการความเสี่ยงโดยอ้างอิงจากกรอบปฏิบัติสากล (AI RMF 1.0) ที่เหมาะสมกับบริบท, กฎหมาย และจริยธรรมของประเทศไทย โดยเริ่มจากการนำเสนองานนำ AI ไปใช้ ตามด้วยความเสี่ยงในสำนักงานกฎหมายไทย แล้วปิดท้ายด้วยข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาหลักกำกับดูแล และการควบคุมความเสี่ยงอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

ระบบปัญญาประดิษฐ์

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เป็นคำรวมที่ John McCarthy นักวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ บัญญัติขึ้นในปี 1955 โดยให้คำจำกัดความว่า “วิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ของเครื่องจักรอัจฉริยะ” (The science and engineering of intelligent machines) หมายถึงความสามารถของระบบคอมพิวเตอร์ในการปฏิบัติภารกิจของมนุษย์ ที่ปกติแล้วสามารถทำได้โดยใช้สติปัญญาของมนุษย์เท่านั้น (Sadiku, 1989) ในขณะที่ประเทศไทยได้กำหนดนิยามของ AI ไว้อย่างเป็นทางการในแผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พ.ศ. 2565–2570 ว่าเป็น “เทคโนโลยีการสร้างความสามารถให้แก่เครื่องจักรและคอมพิวเตอร์ ด้วยอัลกอริทึมและกลุ่มเครื่องมือทางสถิติ เพื่อสร้างซอฟต์แวร์ทรงปัญญา ที่สามารถเรียนรู้ เลียนแบบความสามารถของมนุษย์ที่ซับซ้อนได้ ในบางกรณีอาจไปถึงขั้นเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง” แม้นิยามดังกล่าวจะถือเป็นมาตรฐานที่หน่วยงานภาครัฐยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินงาน แต่ก็ยังไม่มีผลบังคับใช้ตามกฎหมายอย่างแท้จริง ในขณะที่พระราชบัญญัติความคิดริเริ่มด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ ปี 2020 ของสหรัฐอเมริกา (National Artificial Intelligence Initiative Act of 2020, 15 U.S.C. § 9401(3)) ได้บัญญัติคำนิยามของ AI ไว้ดังนี้

1. ระบบเทียมใด ๆ ที่ดำเนินการงานภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและไม่สามารถคาดเดาได้ โดยไม่มีการควบคุมดูแลจากมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ หรือระบบที่สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์และปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานเมื่อได้รับชุดข้อมูล

2. ระบบเทียมที่พัฒนาขึ้นในซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ ฮาร์ดแวร์ทางกายภาพ หรือบริบทอื่น ๆ ที่สามารถแก้ปัญหาทางที่ต้องใช้ความสามารถของมนุษย์ เช่น การรับรู้ ความรู้ การวางแผน การเรียนรู้ การสื่อสาร หรือการกระทำทางกายภาพ

3. ระบบเทียมที่ได้รับการออกแบบให้คิดหรือกระทำเหมือนมนุษย์ รวมถึงสถาปัตยกรรมทางปัญญาและเครือข่ายประสาท

4. ชุดเทคนิคต่าง ๆ รวมถึงการเรียนรู้ของเครื่องจักร ที่ได้รับการออกแบบมาเพื่อประมาณงานทางปัญญา

5. ระบบเทียมที่ออกแบบมาเพื่อทำหน้าที่อย่างมีเหตุผล ซึ่งรวมถึงตัวแทนซอฟต์แวร์อัจฉริยะ หรือหุ่นยนต์ที่ทำหน้าที่บรรลุเป้าหมายโดยใช้การรับรู้ การวางแผน การใช้เหตุผล การเรียนรู้ การสื่อสาร การตัดสินใจ และการกระทำ

การใช้ AI ในสำนักงานกฎหมาย

การนำ AI มาใช้ในสำนักงานกฎหมายช่วยสร้างศักยภาพในกระบวนการทำงาน ตั้งแต่การวิเคราะห์สัญญา, การสืบค้นข้อมูลทางกฎหมาย (e-Discovery) ไปจนถึงการคาดการณ์ผลลัพธ์ของคดี (Susskind, 2017) นอกจากนี้ AI ก็มักถูกใช้เพื่อค้นหารายการที่ต้องการในเอกสารต่าง ๆ ที่มีอย่างมหาศาล (Amour et al. 2022) ผลจากการสำรวจในเมืองเวลส์ ประเทศอังกฤษ พบว่า 10.2% ของผู้ตอบแบบสอบถามในบริษัทกฎหมายระบุว่าพวกเขาใช้เทคโนโลยี AI ช่วยในการวิเคราะห์ค่าธรรมเนียมและการเรียกเก็บเงินแบบคาดการณ์ล่วงหน้า (Sako et al., 2020) แต่ความสามารถของ AI ไม่ได้มีเพียงแค่นั้น จากการศึกษาของ Levine ในปี 2024 พบว่า เครื่องมือ AI สามารถจัดการการอ่าน การสรุป การสร้าง และการยื่นเอกสาร อันเป็นภาระหน้าที่สำหรับทนายความหรือผู้ช่วยทนายความได้ ซึ่งในประเทศไทยยังไม่มี การเข้าไปศึกษาที่สำนักงานกฎหมายว่า มีการนำ AI มาปรับใช้อย่างทั่วไป และเปิดเผยชัดเจนหรือไม่ อย่างไร

จากข้างต้นจึงกล่าวได้ว่า สำนักงานกฎหมายในประเทศไทยควรเร่งมุ่งเน้นศึกษาวิธีการการใช้ AI ในงานด้านกฎหมายโดยเร็ว ปรับเปลี่ยนรูปแบบงานกฎหมายของทนายความให้มี AI มาเป็นลูกมือในงานต่าง ๆ เช่น การวิเคราะห์คดี, วิเคราะห์ตรวจสอบเอกสาร, สร้างเอกสารทางกฎหมาย, การจัดการเอกสาร, และคาดการณ์ผลลัพธ์ของคดี เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะระบบคอมพิวเตอร์สามารถค้นหา และวิเคราะห์ข้อมูลได้ละเอียดกว่ามนุษย์ โดยใช้เวลาเพียงไม่กี่วินาที นอกจากนี้ยังสามารถทำงานได้ตลอด 24 ชั่วโมงต่อเนื่องโดยไม่มีการหยุดพัก ช่วยเร่งกระบวนการสำคัญ ๆ ของบริการทางกฎหมาย และลดระยะเวลาในการดำเนินการ ทนายความจะได้ไม่ต้องทำงานจนตึงเกินไป ซึ่งก่อให้เกิดภาวะหมดไฟ (Burnout) ช่วยให้ทนายความสามารถทุ่มเทเวลาให้กับงานเชิงกลยุทธ์ และเทคนิค การขึ้นว่าความซึ่งอาศัยความเชี่ยวชาญทางกฎหมายที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี และมีความสำคัญมากกว่า

ความเสี่ยงในการใช้ AI ในสำนักงานกฎหมาย

แม้ว่าที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจะแสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของ AI ที่มีต่อผู้ประกอบการ และผู้ประกอบการวิชาชีพกฎหมายไทย หากแต่ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการใช้ AI ในสำนักงานกฎหมายไทยนั้น มีความซับซ้อนและหลากหลาย ดังนี้

ความเสี่ยงที่เกิดจากกระบวนการใช้ AI

ระบบ AI ต้องใช้ข้อมูลหลากหลายรูปแบบเป็นจำนวนมากมหาศาลในการฝึกฝน การใช้แพลตฟอร์ม AI ที่เป็นบริการคลาวด์ (Cloud-based) อาจทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการรั่วไหลของข้อมูลที่มีความละเอียดอ่อน รวมถึงอาจมีข้อมูลส่วนบุคคลด้วย การถูกโจมตีทางไซเบอร์เพื่อป้อนข้อมูลที่เป็นพิษ (Data Poisoning) และการละเมิดกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของข้อมูลและความเป็นส่วนตัว (Taddeo et al., 2018) เนื่องจากสำนักงานกฎหมายอาจตกเป็นเป้าหมายหลักของการโจมตีทางไซเบอร์ เนื่องจากครอบครองข้อมูลที่ละเอียดอ่อนจำนวนมาก การนำระบบ AI ที่ต้องเชื่อมต่อกับฐานข้อมูลขนาดใหญ่มาใช้ อาจเป็นโหวให้ผู้ใช้ไม่ประสงค์ดีทำการโจมตีได้ หากไม่มีมาตรการรักษาความปลอดภัยที่รัดกุม

ทั้งนี้ หาก AI ถูกฝึกฝนด้วยข้อมูลในอดีตที่มีอคติแฝงอยู่ (เช่น อคติทางเพศ, เชื้อชาติ) ระบบ AI ก็จะสามารถเรียนรู้และทำซ้ำอคตินั้นในการตัดสินใจ ส่งผลให้เกิดอคติของอัลกอริทึม (Algorithmic Bias) อันเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม (O'Neil, 2016; Noble, 2018) ปัญหานี้ไม่อาจแก้ไขได้ เพราะจากการศึกษาของ (Adadi & Berrada, 2018) พบว่าในการนำ AI มาใช้ปัญหานี้จะเจอกับภาวะกล่องดำและการขาดความสามารถในการอธิบาย (Black Box & Lack of Explain ability) เนื่องจากระบบ AI โดยเฉพาะโครงข่ายประสาทเทียมเชิงลึก (Deep Neural Networks) จะทำงานในลักษณะที่ไม่เห็นกระบวนการภายในใดๆ คล้ายกล่องสีดำสนิท ทำให้ยากที่จะอธิบายเหตุผลเบื้องหลังการตัดสินใจ นอกจากนี้ AI จะทำงานล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงเมื่อเจอกับสถานการณ์ที่คาดไม่ถึง (Edge Cases) ก่อให้เกิดความผิดพลาดร้ายแรงในกระบวนการปฏิบัติงาน นำไปสู่การให้คำปรึกษาที่คลาดเคลื่อน, การพลาดข้อมูลสำคัญ และการร่างเอกสารที่มีข้อบกพร่อง

ความเสี่ยงจากกฎหมาย

นอกเหนือจากความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นจากตัวผู้ใช้ และตัว AI เองแล้ว ความไม่แน่นอนของกรอบกฎหมาย (Regulatory Uncertainty) ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สำนักงานกฎหมายเสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดีจากทั้งภาครัฐ และประชาชน แม้ประเทศไทยเองยังไม่มีบทบัญญัติทางกฎหมายที่จะเข้ามาควบคุมการใช้ AI ในสำนักงานกฎหมายโดยเฉพาะ แต่ก็สามารถนำบทบัญญัติที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้กับคดีหรือข้อพิพาทได้

1. คุณสมบัติตามกฎหมาย

การประกอบวิชาชีพกฎหมายจะจำกัดอยู่เฉพาะผู้ที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบวิชาชีพเท่านั้น การใช้ AI ในงานด้านกฎหมาย ในขณะที่ AI ไม่มีสถานะบุคคลตามกฎหมาย จึงทำให้ไม่สามารถเอาผิด AI เมื่อทำงานผิดพลาดได้ และผู้ใช้ AI จะต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นในฐานะผู้ใช้งาน

2. อำนาจศาล

พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 16 กำหนดให้ศาลชั้นต้นมีเขตอำนาจตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งโดยปกติจะยึดโยงกับภูมิลาเนาของคู่ความหรือสถานที่ที่มูลคดีเกิดตาม ป.วิ.พ. มาตรา 4 หลักการนี้สร้างความซับซ้อนให้การนำ AI มาใช้ในคดีที่มีองค์ประกอบทางดิจิทัล เช่น คดีที่เกิดจากสัญญาอัจฉริยะ (Smart Contract) หรือคดีที่ข้อมูลความลับรั่วไหลบนเซิร์ฟเวอร์ในต่างประเทศ การระบุ “เขตอำนาจศาล” ที่ชัดเจนจึงกลายเป็นประเด็นทางกฎหมายที่ซับซ้อน

3. ข้อบังคับของทนายความ

ข้อบังคับสภาทนายความว่าด้วยมรรยาททนายความ พ.ศ. 2529 หมวด 3 ข้อ 10 บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า “ห้ามมิให้ทนายความเปิดเผยความลับของลูกค้าที่ตนได้รู้มาในหน้าที่” การใช้ระบบ AI โดยเฉพาะที่เป็นบริการซอฟต์แวร์บนพื้นที่จากผู้ให้บริการบุคคลที่สามเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในคดี อาจตีความได้ว่าเป็นการเปิดเผยข้อมูลอันเป็นความลับของลูกค้าให้กับผู้ให้บริการนั้น แม้จะมีข้อตกลงรักษาความลับก็ตาม แต่ก็ยังถือเป็นความเสี่ยงที่อาจนำไปสู่การถูกร้องเรียนว่าผิดมรรยาททนายความได้

4. พ.ร.บ.คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA)

AI ในสำนักงานกฎหมาย มักต้องประมวลผลด้วยข้อมูลส่วนบุคคล รวมถึงข้อมูลส่วนบุคคลของลูกค้า เช่น ข้อมูลสุขภาพ หรือประวัติอาชญากรรม หาก AI ใช้งานไม่มีการรักษาความปลอดภัยที่เพียงพอ หรือประมวลผลข้อมูลเกินวัตถุประสงค์โดยไม่ได้รับความยินยอมโดยชัดแจ้ง อาจเข้าข่ายฝ่าฝืน พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 (PDPA) มาตรา 19 และมาตรา 26 ได้

ผู้ให้บริการ AI หลายรายอาจมีเซิร์ฟเวอร์หรือฐานข้อมูลอยู่ต่างประเทศ หากมีการถ่ายโอนข้อมูลส่วนบุคคลของลูกค้าไปเก็บหรือประมวลผลในประเทศที่ไม่มีมาตรฐานการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลเท่าเทียมกับไทย อาจเข้าข่ายผิดเงื่อนไขการถ่ายโอนข้อมูลไปต่างประเทศตามมาตรา 28 แห่ง PDPA ได้

AI อาจทำให้การใช้สิทธิของเจ้าของข้อมูล (เช่น สิทธิในการเข้าถึง แก้ไข ลบ หรือระงับการใช้ข้อมูล) ทำได้ยากขึ้น หากระบบ AI ถูกออกแบบมาโดยไม่คำนึงถึงการรองรับสิทธิเหล่านี้ สำนักงานกฎหมายซึ่งเป็นผู้ควบคุมข้อมูลส่วนบุคคล ตามมาตรา 37 แห่ง PDPA หากไม่มีมาตรการรักษาความมั่นคงปลอดภัยที่เหมาะสมเพื่อป้องกันการเข้าถึง ทำลาย ใช้ เปลี่ยนแปลง หรือเปิดเผยข้อมูลโดยไม่ได้รับอนุญาต จนนำไปสู่การรั่วไหลของข้อมูล สำนักงานกฎหมายจะต้องรับโทษจากความผิดนั้น

5. การรับผิดชอบตามกฎหมาย

เมื่อ AI ตัดสินใจผิดพลาดจนสร้างความเสียหาย คำถามคือ “ใครคือผู้รับผิดชอบ” ระหว่างผู้พัฒนา ผู้ใช้งาน หรือตัว AI เอง การขาดความชัดเจนในเรื่องนี้สร้างความเสี่ยงทางกฎหมายและชื่อเสียงแก่องค์กร

(Matthias, 2004) ในกรณีของต่างประเทศ ทนายความต้องสามารถรับผิดชอบต่อคำแนะนำของตนได้ และมีหน้าที่ต้องกำกับดูแลการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งอาจรวมถึงระบบ AI ด้วย (Pasquale, 2015) การขาดความเข้าใจในเทคโนโลยีหลักของตนเอง (Lacity & Willcocks, 2018) กระทั่งไปถึงหลักจรรยาบรรณวิชาชีพในหลายเขตอำนาจศาลได้ปรับปรุงให้ครอบคลุมถึง “ความสามารถทางเทคโนโลยี” (Technological Competence) ซึ่งหมายความว่าทนายความมีหน้าที่ต้องทำความเข้าใจประโยชน์ และความเสี่ยงของเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน การใช้ AI โดยขาดความเข้าใจจึงอาจถือเป็นการละเมิดหน้าที่นี้ ในขณะที่ประเทศไทยเองเพิ่งจะมีการประกาศ ข้อกำหนดของศาลแพ่งว่าด้วยการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการจัดทำคำคู่ความหรือเอกสารอื่นใดเพื่อยื่นต่อศาล พ.ศ. 2568 กำหนดให้ทนายรับผิดชอบในคำคู่ความและเอกสารทุกส่วนที่ยื่นต่อศาล โดยไม่ได้ครอบคลุมถึงการกระทำที่มีผลต่อกฎหมายอื่น ๆ

การบริหารจัดการความเสี่ยงในการใช้ระบบปัญญาประดิษฐ์ในสำนักงานกฎหมาย

จากข้างต้น แม้จะแสดงให้เห็นว่าประเด็นความเสี่ยงสำคัญอันเกิดจากการนำ AI มาใช้ในสำนักงานกฎหมายไทยนั้นรุนแรงขนาดไหน แต่ในทางกลับกัน การไม่ยอมรับเทคโนโลยี AI เลยก็อาจทำให้สูญเสียความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว (Davenport & Kirby, 2016) ก็เป็นไปได้

1. มาตรการในองค์กร

เพื่อป้องกันการเกิดความเสียหายจากการใช้ AI สถาบันมาตรฐานและเทคโนโลยีแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Institute of Standards and Technology: NIST) จึงได้พัฒนาแนวทางปฏิบัติที่เรียกว่า “กรอบการบริหารความเสี่ยงปัญญาประดิษฐ์” (AI Risk Management Framework: AI RMF 1.0) ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมการพัฒนาและการใช้งาน AI ที่น่าเชื่อถือ เพื่อให้การใช้งาน AI เป็นไปอย่างปลอดภัย มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับหลักจริยธรรมและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยมีหลักการสำคัญในการลดความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับ AI และส่งเสริมความเป็นธรรม (Fairness), ความน่าเชื่อถือ (Reliability), ความปลอดภัย (Security), ความโปร่งใส (Transparency) และความสามารถในการกำกับดูแล (Governability) กรอบการทำงานนี้ประกอบด้วย 4 ฟังก์ชันหลัก ซึ่งมุ่งเน้นกระบวนการที่ต่อเนื่องและวนซ้ำ (Iterative process) ได้แก่ Govern (การกำกับดูแล), Map (การระบุและประเมิน), Measure (การวัดและประเมินผล), Manage (การบริหารจัดการ)

AI RMF 1.0 เป็นกรอบการบริหารความเสี่ยงระดับสากล ไม่ใช่กฎหมาย จึงเหมาะกับการนำมาปรับใช้ในอุตสาหกรรมกฎหมายของประเทศไทยที่ยังไม่มีกฎหมาย AI เฉพาะกิจ ในกรณีของสำนักงานกฎหมายขนาดเล็กในไทยอาจยังไม่สามารถทำตามทุกฟังก์ชันได้ ก็ควรดึงเฉพาะส่วนที่ทำได้มาใช้กำกับไปก่อน การนำมาปรับใช้ในการจัดการความเสี่ยงในสำนักงานกฎหมายไทยให้เหมาะสมนั้น สามารถทำได้โดยการนำหลักการทั้งสี่มาปรับเข้ากับสิ่งที่ระบุไว้ก่อนหน้านี้ ดังนี้

Govern (การกำกับดูแล)

1. กำหนดนโยบาย สร้างข้อบังคับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการใช้ AI ของหน่วยงาน กำหนดกรอบการปฏิบัติงานที่ชัดเจน และไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล สำหรับการใช้งาน AI เช่น การวิเคราะห์สัญญาต้องมี การระบุวัตถุประสงค์, ขอบเขตของข้อมูลที่ใช้, แหล่งที่มาของข้อมูล และขั้นตอนการทำงานอย่างละเอียด

2. จัดตั้งคณะกรรมการหรือผู้รับผิดชอบด้าน AI โดยมอบหมายความรับผิดชอบที่ชัดเจนให้แก่บุคลากรหรือคณะทำงานเฉพาะกิจ ในการกำกับดูแลการใช้งาน AI รวมถึงหน้าที่ติดตามการเปลี่ยนแปลงของนโยบายหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ AI ทั้งในระดับประเทศ และระดับนานาชาติ เพื่อให้มั่นใจว่าแนวปฏิบัติของสำนักงานกฎหมายมีความทันสมัย สอดคล้องกับข้อบังคับของรัฐ

3. การส่งเสริมวัฒนธรรม “Technological Competence” วัฒนธรรม “Technological Competence” หมายถึง ชุดของค่านิยม ความเชื่อ บรรทัดฐาน และแนวปฏิบัติร่วมกันภายในองค์กร ที่ให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจ การเรียนรู้ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบ เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น (Tashjian, 2016) สำนักงานกฎหมายควรลงทุนในการฝึกอบรม หน่วยงาน พนักงาน และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ให้มีความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยี AI, หลักการทำงาน, ประโยชน์, ความเสี่ยง และแนวทางการปฏิบัติที่รับผิดชอบ ซึ่งจะช่วยลดโอกาสของการใช้งานที่ไม่เหมาะสม และเพิ่มความตระหนักเกี่ยวกับ Edge Cases หรือสถานการณ์ที่คาดไม่ถึง จากการทำงานผิดพลาดของ AI

Map (การระบุ และประเมิน)

1. การระบุและจัดประเภทความเสี่ยงตามที่ระบุไว้ก่อนหน้า

1.1 ความเสี่ยงด้านเทคนิค ได้แก่ สถานการณ์ที่คาดไม่ถึง “Edge Cases”, ความถูกต้องของผลลัพธ์, ความปลอดภัยของข้อมูล

1.2 ความเสี่ยงด้านจริยธรรมและสังคม ได้แก่ Algorithmic Bias ที่เกิดจากข้อมูลในอดีตซึ่งมีอคติ, การขาดความสามารถในการอธิบาย (Black Box Problem) ซึ่งทำให้ยากต่อการเข้าใจเหตุผลการตัดสินใจของ AI

1.3 ความเสี่ยงด้านกฎหมายและการปฏิบัติตามข้อกำหนด ได้แก่ การละเมิด PDPA จากการประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคล, ข้อบังคับวิชาชีพทนายความ, ปัญหาเขตอำนาจศาล, ความไม่แน่นอนของกรอบกฎหมายในประเทศไทยที่ยังไม่ครอบคลุม AI อย่างสมบูรณ์

2. การประเมินผลกระทบ (Impact Assessment) ประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อลูกค้า ความที่นำไปสู่การฟ้องร้อง, การขัดต่อกฎหมายเป็นเหตุให้ถูกดำเนินคดีจากรัฐ, ชื่อเสียงของสำนักงาน และการดำเนินงานโดยรวม รวมถึงการประเมินผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของเจ้าของข้อมูล (Data Protection Impact Assessment: DPIA) เมื่อมีการใช้ AI ในการประมวลผลข้อมูลส่วนบุคคลด้วย

Measure (การวัดและประเมินผล)

1. การทดสอบและตรวจสอบโมเดล AI

1.1 การทดสอบอคติ (Bias Testing) ใช้ชุดข้อมูลทดสอบที่มีความหลากหลายเพื่อระบุ และวัดอคติที่อาจเกิดขึ้นในผลลัพธ์ของ AI

1.2 การตรวจสอบความถูกต้องและความเสถียร (Accuracy & Robustness Testing) ทดสอบประสิทธิภาพของ AI ทั้งในสถานการณ์ปกติ และสถานการณ์ “Edge Cases” เพื่อประเมินความน่าเชื่อถือ และความแม่นยำของผลลัพธ์ และลดความเสี่ยงที่จะเกิด การกระทำความผิดพลาด หรือไม่เหมาะสมในการปฏิบัติหน้าที่ตามวิชาชีพ (Professional Malpractice)

1.3 การทดสอบความปลอดภัย (Security Testing) ดำเนินการทดสอบเพื่อระบุช่องโหว่ด้านความปลอดภัยของระบบ AI และพื้นที่ที่เก็บข้อมูลที่ใช้ รวมถึงทดสอบการโจมตีจากผู้ไม่ประสงค์ดี

2. การวัดค่าความเป็นส่วนตัวและการปฏิบัติตาม PDPA ตรวจสอบว่าระบบ AI และกระบวนการจัดการข้อมูลสอดคล้องกับหลักการ PDPA และข้อกำหนดด้านความเป็นส่วนตัวอื่นๆ เช่น การขอความยินยอม, สิทธิของเจ้าของข้อมูล, และเงื่อนไขสำหรับการถ่ายโอนข้อมูลไปต่างประเทศ หรือไม่ อย่างไร

3. การติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง (Continuous Monitoring) ติดตามประสิทธิภาพของ AI ในการใช้งานจริง เพื่อตรวจจับความผิดปกติ, อคติที่เกิดขึ้นใหม่ หรือช่องโหว่ด้านความปลอดภัยอย่างทันทีทันใด รวมถึงการรวบรวมข้อเสนอแนะจากผู้ใช้งานที่เป็นมนุษย์ เช่น หน่วยงาน เพื่อประเมินผลกระทบของการใช้ AI ต่อประสิทธิภาพและภาระงาน

Manage (การบริหารจัดการ)

1. มาตรการลดความเสี่ยง

1.1 นโยบายการควบคุมทำงาน กำหนดให้หน่วยงานผู้เชี่ยวชาญต้องตรวจสอบและอนุมัติผลลัพธ์ที่สำคัญจาก AI เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่มีความเสี่ยง

1.2 การกำกับดูแลข้อมูล กำหนดนโยบายการจัดการข้อมูลที่เข้มงวดสำหรับการฝึกฝน และใช้งาน AI เพื่อลด Bias และความเสี่ยงในความปลอดภัยของข้อมูล

1.3 ความโปร่งใส และความสามารถในการอธิบาย เลือกใช้ AI ที่มีคุณสมบัติสามารถอธิบายเหตุผลหรือกลไกเบื้องหลังการตัดสินใจ การคาดการณ์ หรือผลลัพธ์ที่สร้างขึ้นได้อย่างโปร่งใส และเข้าใจง่ายสำหรับมนุษย์ หรือทำการพัฒนา AI ที่มีกลไกดังกล่าวขึ้นมาเองตามความเหมาะสม

1.4 การควบคุมความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวของข้อมูล ใช้การเข้ารหัสข้อมูล (Encryption), การควบคุมการเข้าถึง (Access Control), การจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่ตนเองหากเป็นไปได้ และตรวจสอบความปลอดภัยของผู้ให้บริการ AI ภายนอกอย่างเข้มงวด เพื่อให้สอดคล้องกับ PDPA และป้องกันการรั่วไหลของข้อมูล

2. การวางแผนรับมือกับเหตุการณ์ สร้างแผนการตอบสนองที่ชัดเจนเมื่อเกิดความผิดพลาดของ AI, การรั่วไหลของข้อมูล, หรือการโจมตีทางไซเบอร์ โดยกำหนดบทบาทและความรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา และการเยียวยา

3. การตรวจสอบผู้ให้บริการภายนอก ดำเนินการตรวจสอบวิเคราะห์สถานะผู้ให้บริการ AI ภายนอกอย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านความปลอดภัยของข้อมูล สถานที่จัดเก็บข้อมูล และการปฏิบัติตามกฎหมาย รวมถึงจัดทำสัญญาที่ครอบคลุมข้อกำหนดด้านความปลอดภัย ความรับผิดชอบ และการปฏิบัติตามกฎหมายด้วย

4. การสื่อสารและความโปร่งใสกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สื่อสารความเสี่ยง และประโยชน์ของการใช้ AI ให้กับลูกค้าหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในอย่างชัดเจน แจ้งให้ลูกค้าทราบเกี่ยวกับการนำข้อมูลของพวกเขาไปให้ AI ใช้ในการประมวลผล และวิธีการใช้ AI ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความไว้วางใจ และปฏิบัติตามกฎหมาย

5. การปรับปรุงและทบทวนอย่างต่อเนื่อง ทบทวนประสิทธิภาพของ AI และมาตรการลดความเสี่ยงเป็นประจำ เพื่อปรับปรุงนโยบาย และแนวปฏิบัติให้ทันสมัยตามการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี, กฎหมาย และความเสี่ยงใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น

2. มาตรการเชิงนโยบายภาครัฐ

1. จัดตั้ง AI Sandbox เฉพาะด้านกฎหมาย ให้อยู่ภายใต้การกำกับของรัฐบาล ร่วมกับสภาทนายความ โดยมีวัตถุประสงค์สร้างกรณีศึกษา และบทเรียนเพื่อกำหนดมาตรฐานและแนวปฏิบัติที่เหมาะสม พร้อมทดสอบระบบ AI ด้านกฎหมายในสภาพแวดล้อมที่ควบคุมได้ก่อนนำไปใช้จริง

2. กำหนดให้ฝ่ายนิติบัญญัตินำข้อมูลที่ได้จาก AI Sandbox มีเป็นพื้นฐานในการปรับปรุงกรอบกฎหมายให้เหมาะสม

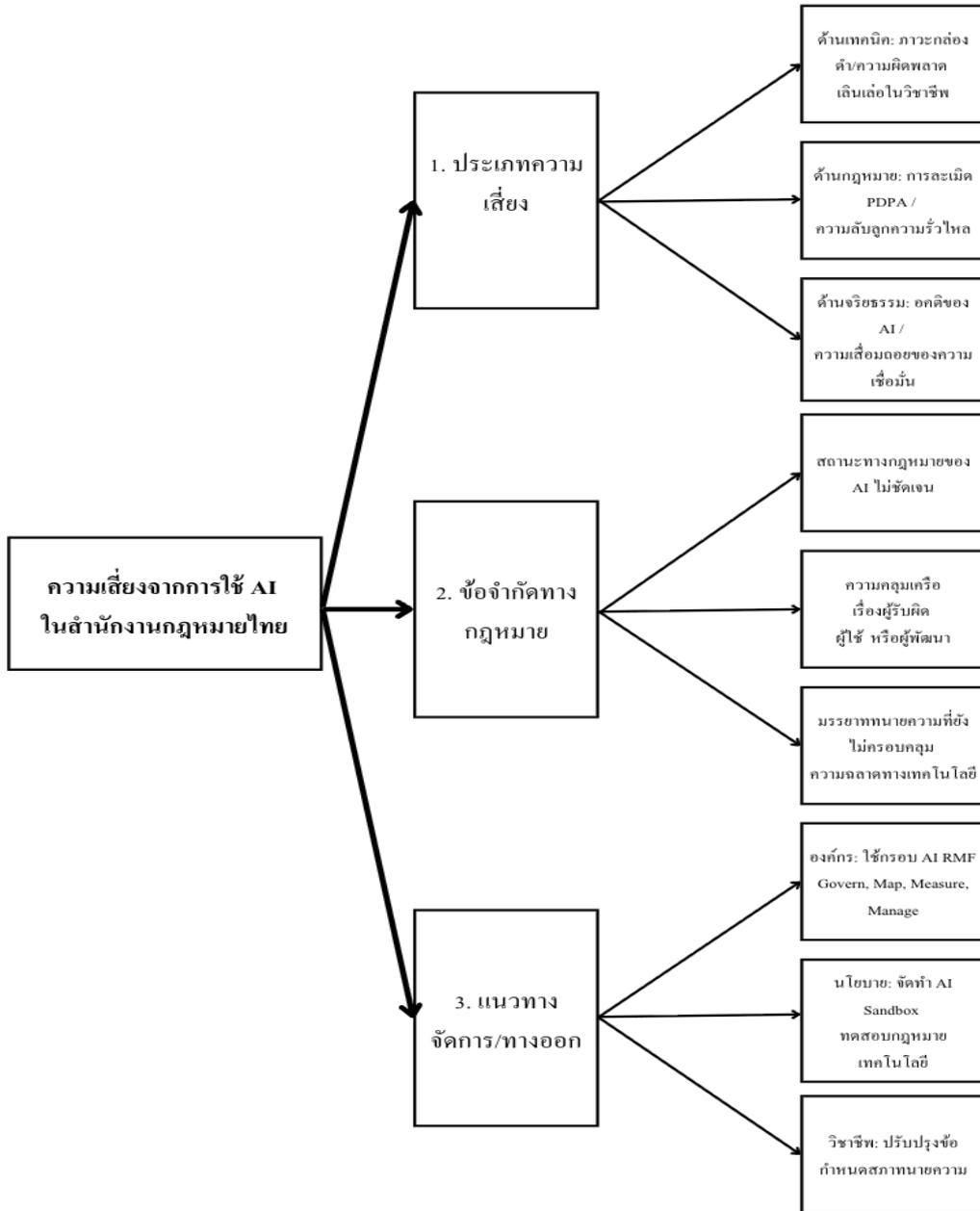
3. กำหนดเกณฑ์การรับรองระบบ AI ที่ใช้ในกฎหมาย พร้อมออกใบรับรองสำหรับสำนักงานกฎหมายที่ผ่านการตรวจสอบทั้งเครื่องมือ และผู้ใช้งานแล้ว

บทสรุป

การนำระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้ในสำนักงานกฎหมายไทยเป็นโอกาสสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพและความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจกฎหมายยุคใหม่ แต่ในขณะเดียวกันก็นำมาซึ่งความเสี่ยงในหลายมิติ ทั้งด้านการปฏิบัติการ กฎหมาย และจริยธรรม เนื่องจากการทำงานของ AI อาจก่อให้เกิดความผิดพลาดจากสถานการณ์ที่คาดไม่ถึง การละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล อคติในอัลกอริทึม นอกจากนี้ การวิเคราะห์พบว่าประเทศไทยยังขาดกรอบกฎหมายและนโยบายที่ชัดเจนเฉพาะสำหรับการใช้ AI ในวิชาชีพกฎหมาย แม้จะมี PDPA, ข้อบังคับจรรยาบรรณของสภาทนายความและ ข้อกำหนดของศาลแพ่งว่าด้วยการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการจัดทำคำคู่ความหรือเอกสารอื่นใดเพื่อยื่นต่อศาล พ.ศ. 2568 อยู่แล้ว แต่ยังไม่ครอบคลุมประเด็นเฉพาะของเทคโนโลยี AI อย่างเพียงพอ ความคลุมเครือ

ทางกฎหมายนี้ สร้างความท้าทายต่อสำนักงานกฎหมายในการกำหนดแนวปฏิบัติที่เหมาะสมต่อมาตรฐานวิชาชีพ และจรรยาบรรณของทนายความ ทั้งนี้ ฝ่ายนิติบัญญัติควรเร่งออกกฎหมายอาญาที่กำหนดโทษความเสียหายการใช้ AI ในการทำนิติกรรมอย่างชัดเจน เพื่อควบคุมการใช้ AI จากทั้งฝั่งทนายความและประชาชนเอง

บทความนี้นำเสนอการวิเคราะห์และจัดประเภทความเสี่ยงสำคัญที่พบในการใช้ AI ในสำนักงานกฎหมายไทย พร้อมทั้งเสนอแนวทางการจัดการความเสี่ยงในระดับองค์กร โดยบูรณาการหลักการของกรอบการบริหารความเสี่ยงปัญญาประดิษฐ์ (AI RMF 1.0) ของ NIST ซึ่งประกอบด้วยการกำกับดูแล (Govern) การระบุและประเมิน (Map) การวัดและประเมินผล (Measure) และการบริหารจัดการ (Manage) โดยปรับให้สอดคล้องกับบริบทและข้อจำกัดของสำนักงานกฎหมายไทย สำหรับข้อเสนอเชิงนโยบายระดับประเทศ เพื่อสนับสนุนการใช้ AI อย่างรับผิดชอบในภาคกฎหมาย ประกอบด้วยการจัดตั้ง AI Sandbox เฉพาะด้านกฎหมายเพื่อทดสอบและเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่ควบคุมได้ การพัฒนามาตรฐานการใช้ AI ในวิชาชีพกฎหมายก่อนบังคับใช้กฎหมาย การปรับปรุงกรอบกฎหมายให้สอดคล้องกับเทคโนโลยี AI การส่งเสริมการพัฒนาทักษะ AI แก่ทนายความ และบุคลากรทางกฎหมาย และการสร้างกลไกการติดตามประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 1 แผนภาพผลการศึกษา

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการความเสี่ยง AI ที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ สภานายความ สำนักงานกฎหมาย และผู้มีส่วนได้เสียทุกฝ่ายด้วย “โมเดลความรับผิดชอบร่วม 3 ชั้น” (Triple-Layer Accountability Model) โดยในชั้นแรก (Technical Tier) ผู้พัฒนาต้องรับผิดชอบในการสร้างระบบที่สามารถอธิบายเหตุผลได้ (Explainable AI) ชั้นต่อมา (Operational Tier) สำนักงานกฎหมายต้องจัดให้มีระบบการบันทึกกระบวนการตรวจสอบข้อมูล (Digital Audit Trail) เพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยันความระมัดระวังตามวิชาชีพ (Due Diligence) และชั้นสุดท้าย (Human Tier) ทนายความจะต้องมีอำนาจในการตัดสินใจแก้ไขหรือยกเลิกการกระทำของ AI (Manual Override) ได้เสมอ การใช้โมเดล

นี้ไม่เพียงแต่ช่วยลดความเสี่ยงทางกฎหมาย แต่ยังเป็นการสร้างมาตรฐานใหม่ที่ก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีกับการรักษาความยุติธรรมในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

References

- Adadi, A., & Berrada, M. (2018) Peeking inside the black-box: A survey on explainable artificial intelligence (XAI). *IEEE Access*, 6, 52138–52160. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2018.2870052>
- Armour, J., Parnham, R., & Sako, M. (2022). Augmented lawyering. *University of Illinois Law Review*, (1), 71–138.
- Davenport, T. H., & Kirby, J. (2016). *Only humans need apply: winners and losers in the age of smart machines*. HarperBusiness.
- Lacity, M. C., & Willcocks, L. P. (2018). *Robotic process and cognitive automation – The next phase* (12th ed.). SB Publishing.
- Matthias, A. (2004). The responsibility gap: Ascribing responsibility for the actions of learning automata. *Ethics Inf Technol*, 6, 175–183. <https://doi.org/10.1007/s10676-004-3422-1>
- National Artificial Intelligence Initiative Act of 2020*, 15 U.S.C. § 9401(3).
- National Institute of Standards and Technology. (2023). *Artificial intelligence risk management framework (AI RMF 1.0) (NIST AI 100-1)*. U.S. Department of Commerce.
- Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism*. University Press.
- O’Neil, C. (2016). *Weapons of math destruction: How big data increases inequality and threatens democracy*. Crown Publishing.
- Pasquale, F. (2015). *The black box society: The secret algorithms that control money and ethics information*. Harvard University Press.
- Sadiku, M. N. O. (1989). Artificial intelligence. *IEEE Potentials*, 35–39.
- Sako, M., Armour, J., & Parnham, R. (2020). *Lawtech adoption and training: Findings from a survey of solicitors in England and Wales*. University of Oxford.
- Susskind, R. E. (2017). *Tomorrow’s lawyers: An introduction to your future*. Oxford University Press.
- Taddeo, M., McCutcheon, T., & Floridi, L. (2018). *Ethics, governance, and policies in artificial intelligence*. Springer. <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-16871700-5ce6df8467.pdf>